

Anneken Appel Laursen, Mia Gulvad Jørgensen og Laura Luise Løkke Berg

Latinerkvarterets skjulte historier

Inspiration til at se Latinerkvarterets fortællinger
– og bruge dem i udviklingen

Udsnit af luftfoto, 1920-39, Danmark set fra luften.

Den Gamle By

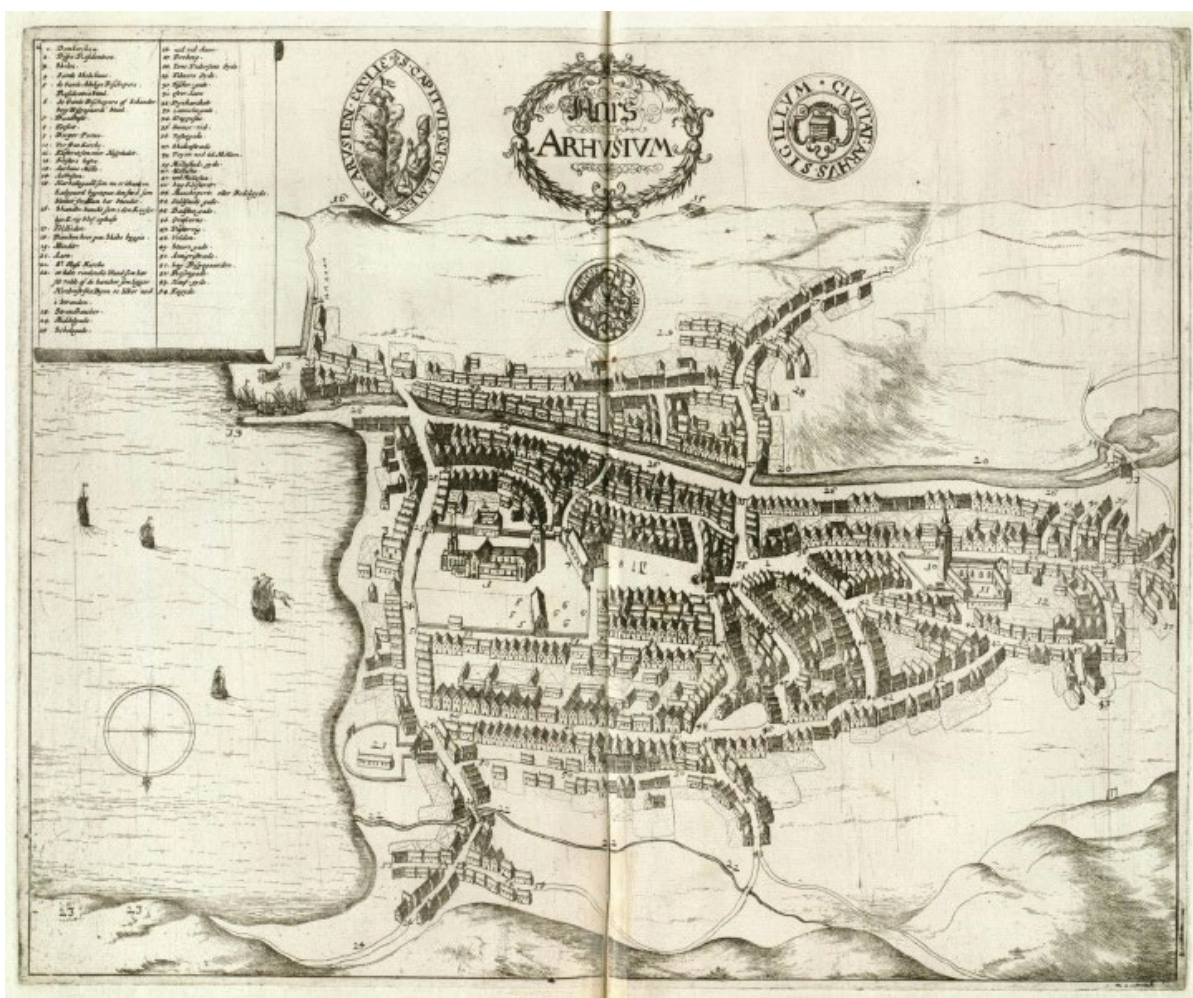
Latinerkvarterets skjulte historie

Inspiration til at se Latinerkvarterets mange fortællinger – og bruge dem i udviklingen

Det helt centrale Aarhus har siden begyndelsen af 1980'erne været omtalt som Latinerkvarteret i offentligheden. Betegnelsen slog igennem, da ejendomsmæglere ønskede at tale et forfaldent område op til at blive et attraktivt boligområde. Latinerkvarteret betegner også en europæisk trend og henviser oprindeligt til et kvarter, der ligger nær et universitet eller en latinskole, som Aarhus Katedralskole oprindeligt var.

Men området er meget mere end det. Det er byens ældste beboede kvarter, hvor gadestrukturen trækker tråde tilbage til middelalderen og flere steder endnu tidligere. Arkæologiske udgravninger viser, at området har været beboet i både jernalder og vikingetid.

Værksteder, fabrikker og pakhuse, der vidnede om, at industri og handel var en integreret del af dagligdagen er for størstedelens vedkommende forsvundet, men i kvarteret findes endnu huse og baggårdsmiljøer, som stammer fra tiden mellem 1600-tallet og 1900-tallet. Områdets historiske rødder kan spores i både bygninger, områdets struktur og miljø. Fortidens mennesker og det levede liv træder frem, når man ved, hvad man skal kigge efter.

Kortet viser Aarhus set fra nord. Der er endnu ikke megen bebyggelse nord for Graven, 1675. Resens Atlas.

Latinerkvarteret definerer Aarhus' ældste bydel. Latinerkvarteret er noget særligt – gammelt, men hipt. Latinerkvarteret skal bevares. Det skal en bevarende lokalplan blandt andet være med til at sikre. Den har fokus på den middelalderlige gadestruktur og på bygningernes bevaringsværdier.

Det man umiddelbart ser, definerer hvad og hvordan man vil bevare. Ændringer gennem tiden, kald det udvikling, har naturligvis igennem tiden formet og forandret det historiske miljø. Så det vi ser i dag, er på sin vis et destillat af fortiden. Der er træk, der springer i øjnene – umiddelbart aflæselige – men de er langt fra de eneste fortællinger om Aarhus ældste område. Dykker man ned i historiske kilder, får man et andet billede, fuld af farver og nuancer.

Den vigtigste fortælling om Aarhus.

Historisk set har kvarteret aldrig været tænkt som en enhed, som for eksempel det byplanlagte Frederiksbjerg, Gellerupparken eller Danmarks største parcelhuskvarter, Skjoldhøjparken. Gaderne og gennem tiden bygningerne og menneskene, der har boet der, afslører vidt forskellige livsforhold og en historisk udvikling, der ikke altid gik i samme takt fra gade til gade. Det har engang været det eksisterende Aarhus, alt det der var og som rummede alle borgere, virksomheder og livsformer. Den store variation gennem historien og mellem de enkelte gader passer ikke særligt godt til den udglatning og det enhedspræg som den nye samlebetegnelse Latinerkvarteret - i ental og bestemt form - kan give indtryk af.

Hvordan bevarer man historien om Aarhus gennem 1000 år på det sted, hvor historien rent faktisk fandt sted? Hvordan sikrer man, at historiske spor ikke forsvinder helt, fordi vi er påvirket af skiftende modeluner og strømninger, og som regel tager afsæt i det vi umiddelbart kan se?

Måske er første skridt ikke at beskrive det centrale Aarhus som en enhed – Latinerkvarteret, kvarteret ved universitetet. Men derimod ved at tage afsæt i gadernes konkrete og vidt forskellige historier. Der er tale om et broget billede, der afslører rig og fattig, støj og møg, beværtninger, ikoniske virksomheder og døgnfluer. Og det er ikke ligegyldigt om der for eksempel er fokus på Studsgade, Graven eller Rosensgade.

Sådan er vi blevet klogere

Den Gamle By har ansvaret for nyere tids historie i Aarhus med henblik på at undersøge og sikre viden om hele kommunen. Latinerkvarteret er et helt centralt område i Aarhus historie, som museet har undersøgt og forsat vil have fokus på. Formålet har været at afkode et område, der ikke alle steder er lige let aflæseligt, for at skabe viden og indsigt. Dette inspirationsmateriale præsenterer nogle af de vigtigste fortællinger, som området rummer. Ønskes der mere indgående viden findes en mere omfattende kulturhistorisk dokumentationsrapport, der går i dybden. Vi er naturligvis også klar til at tale meget mere om Latinerkvarteret og stedets fantastiske historier.

Bag den kulturhistoriske rapport står historiestuderende Mia Gulvad Jørgensen og Laura Løkke Berg, der i efteråret 2019 har gravet dybt i Latinerkvarterets mangfoldige historier. Det er sket med sparring fra videnskabelig assistent Mikael Frausing, Dansk Center for Byhistorie og museumsinspektør Anneken Appel Laursen, Den Gamle By.

Hver gade sine særtræk

Seks nøje udvalgte matrikler i seks forskellige gader i Latinerkvarteret fortæller om stedets lange og foranderlige historie. Her afsløres også rigdom og fattigdom, erhverv og privatliv under meget forskellige forhold. Når den konkrete fortælling sættes op imod den øvrige gade, så tegner der sig et billede af gader, der har haft deres særtræk. De enkelte matriklers fortællinger nuancerer forståelsen af Latinerkvarteret, det ældste Aarhus.

Mejlgade 19 – farvehandel og fredet købmandsgård

Mejlgade er en af de ældste gader i Aarhus, og der er blandt andet fundet stenlægninger og stolpehuller fra 1200-tallet. Mejlgade fik først sit nutidige navn i 1860'erne. I 1533 hed gaden eksempelvis

'Medelgade', mens den senere blev betegnet som 'Middelgade'.

I løbet af 17- og 1800-tallet begyndte oplandshandlen at vokse i byen. Mejlgades port var det første bønner fra nord mødte, når de kom fra oplandet og ind til Aarhus for at handle. Gaden fik status som hovedgade med mange købmandsgårde. Da jernbanen i 1862 kom til Aarhus, og centrum rykkede syd på, mistede Mejlgade sin status som handelsgade.

Her ligger Mejlgade 19, en fredet købmandsgård fra 1625. Gården blev fredet i 1919. Den skiller sig ud i gadebilledet, og frem til 2010 lå her en farvehandel. Juuls Gård er opkaldt efter farvehandler J.C Juul, der i 1846 grundlagde sin forretning, som også betegnes som Danmarks ældste farvehandel.

Mejlgade 19, 1903-1907. Fotograf: Hammerschmidt, Aarhus Stadsarkiv, Aarhusbilleder.dk

Vinduerne i forhuset stammer fra 1700-tallet, og indenfor findes ældre indbyggede reoler, skuffer, et pengeskab og en slagbænk i baglokalet, der står med malingsrester fra de sidste 150 år.

Det man ser, er en typisk købmandsgård med forhus, sidehuse og baghuse. Bygningerne er fra forskellige tidsperioder. Baghuset er det yngste, fra slutningen 1700-tallet, hvor forhuset også er ombygget.

Siden 1800-tallet har forhuset været benyttet til butik, og stueetagen fik her butiksrunder. På første sal var der beboelse og i side- og baghus var der blandt andet køkken, bryggers, pakhus og stald.

I 1830 annoncerede Abraham Lewis i avisen: "At jeg først i næste Uge tiltræder den Gaard paa Hjørnet af denne Byes Middelgade og Graven, som jeg har kjøbt og der hidindtil har været eiet og beboet af velædle Madam Chr. L. Schmidt, og at jeg

deri fortsætter den i samme førte Boutique og Bonde-Handel, med de gangbareste Artikler, saavel i større og mindre Partier, som en detaille (...)

I 1846 overtog J. C. Juul Mejlgade 19 og han specialiserede sig som farvehandler.

Han stod for nogle af de sidste ændringer i bygningens ydre udseende. Og det er stort set sådan bygningen fremstår i dag.

I 1850 boede Juul-familien alene i ejendommen sammen med deres tjenestefolk, mens folketællinger fra 1860-80 viser, at 1. salen blev udlejet til andre familier. I 1878 overdrog J.C Juul sin farvehandel til og ejendom til en M. Duus, der fortsatte forretningen under navnet J. C. Juuls Efterfølger.

Kombinationen af forretning og bolig i samme bygning fortsatte helt op til omkring 1909, selvom industrialiseringen og masseproduktionen for længst havde forandret Mejlgade og Latinerkvarteret, hvor bolig og erhverv var blevet opdelt.

I 1910 var den gamle farvehandel dog tæt på at blive revet ned, Man ønskede at rive ejendommen ned og opføre et 4 etagers forhus med manzardetage og en 1 etagers staldbygning. Bygningen skulle passe ind i det 1900-tals nybyggeri, der var skudt op flere steder i Mejlgade. Projektet blev ikke gennemført og ni år efter blev bygningen fredet.

Mejlgade 19. Tegninger af 4 etagers bygning, der skulle erstatte den gamle bindingsværksgård. Maj 1910, minejendom.aarhus.dk.

Gennem årene blev farvehandlens historie omdrejningspunkt for markedsføring og jubilæer. Det var et salgsargument, at bygningerne nok var over 300 år gamle og kun lidt forandret gennem tiden.

Den markante fredede bygning fra 1625, der ligger på hjørnet af Mejlgade og Graven, bidrager til historien om dengang Mejlgade var byens vigtigste handelsstrøg. Hvor specialbutikker som en farvehandel med fordel kunne placere sig og hvor ejendommens høje alder gennem tiden har været et salgsargument.

1842

J.C. Juul

I AARET Atten-
hundrede og to-
ogtyrre aabnede
J. C. Juul den igen-
nem Tiderne kendte
Farvehandel i Mejlgade 19.
Hundrede Aar — gode og daarlige i
en passende Blanding — er svundet
hen siden da, men den gamle Forret-
ning har stadig bevaret sit Ry for
ubestikkeligt reelt Købmandsskab,
saa Traditionen i Kontinuiteten er
bevaret, samtidig med at moderne
Forretningsmetoder og Kunder-
betjening er indført.

K. ESKESEN

J. C. Juuls Eftf.
Mejlgade 19.
Tlf. 148.

1942

Annonce i Demokraten, 9. april 1942.

Studsgade 3 – først bageri og restauranter, så berygtet værtshus

Studsgade lå uden for den gamle byvold, men var beboet allerede omkring 900-tallet. Gaden er sandsynligvis anlagt omkring 1100-tallet, hvor den fungerede som nordgående vej ud af byen, og gaden havde derfor, lige som Mejlgade, også en port. Med tiden blev Studsgade til en handelsgade, hvor der lå store købmandsgårde. I Studsgade 3 lå i nyere tid Øltønden, der var et ret berygtet værtshus. Det er i dag café Englen.

I 1779 købte bager Søren Holst matriklen, der bestod af et forhus, et sidehus og

nogle skure. Det blev starten på en lang række af bagere, der på skift har haft

bageri i ejendommen. I 190 år frem til 1969 blev der bagt brød og kager på matriklen, samtidig med at etagearealet blev øget, der kom baghus og andre mindre bygninger til.

I 1878 drev H. Printz bageri der, og der var kommet en restaurant til, der blev drevet af skiftende restauratører. Husfaderen i én af de tre familier der boede på adressen, Andreas Petersen, var vært for "Soldaterhjemmet", der var blevet oprettet i 1887, og som lå i bagbygningen. Allerede i 1903 flyttede soldaterhjemmet dog til Klostergade.

Studsgade 3, Facadetegning af ombygningen i 1902, minejendom.dk

Indtil 1902 var ejendommen lavere end det, vi ser i dag. I 1902 bliver der søgt om tilladelse til at bygge et treetagers forhus, på højde med Studsgade 5. Det blev gennemført, og på plantegninger kan man se, at der fra starten er planlagt BAGERI KONDITORI, til venstre og til højre MANUFAKTURFORRETNING. På tegningen er også indtegnet et relief af en engel – den der har givet navn til Café Englen.

Danmarks Good Templar Orden (DGTO) havde i 1904 fået lokale i Studsgade 3. DGTO er en afholdsorganisation, og i 1919 var der kommet en afholdsrestaurant til. Siden har der været drevet restauration på adressen. I 1932 dukkede for første gang et navn op på restaurationen: Træfpunkt. Bageriet havde også fået navn, nemlig Centralbageriet.

I 1940 blev der drevet både restauration, bageri, galanteriforretning og møbellager. Galanteriforretningen, der solgte det vi i dag vil kalde for accessories, lå dog ud til Borggade 4. Bagermester E. F. Møller og Restauratør H. P. Hansen boede også på adressen.

Lige efter besættelsen kom det frem, at Træfpunkt havde været et tyskervenligt sted. I et kort og ret ironisk læserbrev fra

1946, kunne man læse: "Naar man læser Dommen over den rare, tyskvenlige Vært paa Cafe »Træfpunkt« i Studsgade, kan man ikke lade være at undre sig. Han var jo saa flink til at hjælpe Tyskerne paa forskellige Maader, saa jeg synes ikke, at det er tilstrækkeligt, at han har faaet en Bøde eller mistet Stemmeretten. Han burde ogsaa have mistet sin Bevilling. Der var under Besættelsen mange Restaurationer, som hellere end gerne vilde have været fri for Tyskere, men som blev paatvunget dem. Til denne Kategori hørte Café »Træfpunkt« ikke, tværtimod. Det bør man erindre."

Restaurant Træfpunkt skiftede navn til Clubben i 1947 og til Øltønden i 1974. Bageren lukkede i 1969. I 1983 lukkede politiet Øltønden på grund af gentagende ballade. Café Englen åbnede i 1984.

Når man ser Studsgade 3 i dag, er der tale om en flot treetagers ejendom, med mange fine detaljer i murværket. En af byens første cafeer, Café Englen dominerer billedet og hermed også fortællingen om huset. Det berygtede værtshus Øltønden var kun en realitet i en kort periode, for historien om Studsgade handler allermest om bagermestre og restauratørers virksomheder på adressen.

Badstuegade 1H – en købmands pakhus bliver ikonbygning

Badstuegade hører til de ældste gader. Dens placering er uden for Volden, og den har haft sit navn siden 1400-tallet. I gaden fandtes badstuer, som blandt andre Kong Hans (1481-1513) besøgte. I 1796 kaldtes den Badstuestræde.

Pakhuset i Badstuegade ved Pustervig, april. 1975. Aarhusbilleder.dk

Badstuegade 1H er i dag en fredet bygning, et markant gult pakhus med mansardtag fra 1809, der i dag fremstår som et ikonisk byggeri for Badstuegade og Latinerkvarteret. Bygningen blev fredet i 1970.

Pakhuset på tre etager blev opført af storkøbmanden Harboe Meulengracht til at opbevare korn og andre varer. Pakhuset var den bagerste del af en af de største købmandsgårde i Aarhus. Meulengrachts gård, også kaldet Det Hvide Palæ, har facade ud til Lilletorv og rummer i dag Paustian. Pakhuset er en vigtig brik i fortællingen om Aarhus by og livet omkring de store købmandsgårde, der engang lå i byen.

Før pakhuset blev bygget lå der en bindingsværksgård, der i 1761 beskrives som værende Laurs Pedersen Vengs gård

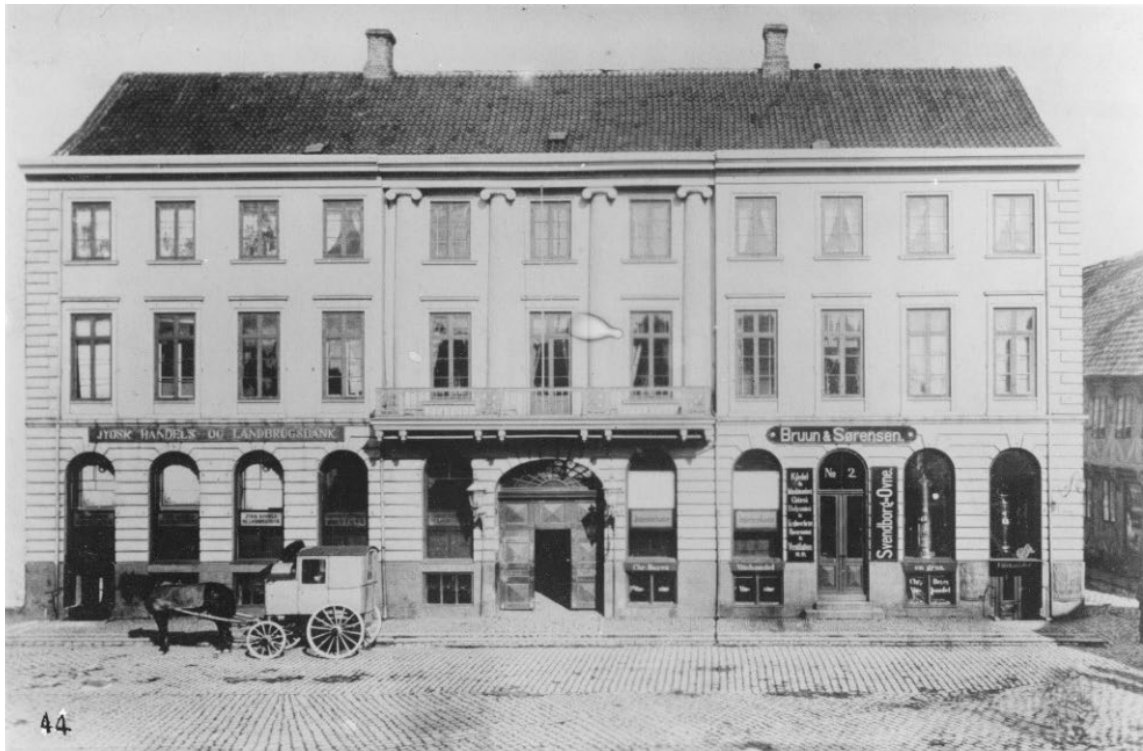
bestående af et hus til gaden, et sidehus samt et baghus.

Gaden rummede mange hattemagere. I 1771 husede bindingsværksgårdens for- og baghus hattemagere med deres familier og forretninger. Også på hjørnegrunden Lilletorv/Badstuegade, hvor Meulengracht senere byggede sit hvide palæ, lå en bindingsværksbygning, der var ejet af en hattemager.

Det man ser i dag er fra 1809, hvor pakhuset blev bygget. I 1816 blev bindingsværkshuset på hjørnet Lilletorv/Badstuegade revet ned til fordel for Det Hvide Palæ. Sammen med flere andre erhvervsbygninger var Pakhuset og Det Hvide Palæ en af de største købmandsgårde i Aarhus.

Storkøbmand Harboe Meulengracht var købmand, skibsreder, agent og justitsråd. Meulengracht blev født i 1767 i Aarhus Mølle, der i dag kan findes i Den Gamle By i Aarhus. Han var en af de ansete borgere i Aarhus. Han sejlede blandt andet til Grønland på hval-og sælfangst, som blev omdannet til tran, der kunne anvendes i Aarhus første gadebelysning, der bestod af tranlamper.

Senere overtog Chr. Iversen hele Meulengrachts ejendom. Han var tømrer, bygningskonstruktør og var i 3 år tegner og konstruktør hos Kgl. Bygningsinspektør Professor Hack Kampmann, der har stået for byggerier som for eksempel Aarhus Teater. Iversen må have været ret velhavende mand, ikke alene havde han råd til at overtage Meulengrachts fornemme købmandsgård, men i starten af 1900-tallet ejede han også flere andre bygninger i Aarhus midtby.

Lille Torv Meulengrachts Palæ, ejet af Chr. Iversen, 1908, Aarhusbilleder.dk

Omkring 1920 havde Iversen planer om at rive Meulengrachts palæ og samtlige bygninger på Badstuegade 1 ned og erstatte dem med en ny stor gård. Det fremgår af en byggesag fra 1920-21. Det skulle være en grundmuret, papdækket bygning, som skulle benyttes til butikker, kontorer og lager. Bygningen skulle være fire etager. Gårdspladsen skulle udgraves og overdækkes, og der skulle indrettes kælder under hele bygningen. Bygningskommissionen ville ikke give den nødvendige dispensation til, at bygningen kunne overskride den højde, der var tilladt i forhold til Badstuegades bredde, så planerne blev aldrig til noget.

Fra 1925 og frem til 1971 fandtes forskellige automobilforretninger i pakhuset og i 1978 kom Skumhuset til, der flyttede til Risskov i 2016.

Det markante pakhuis i Badstuegade er i dag ikonisk for Latinerkvarteret. Oprindeligt har det dog været en lagerbygning ud til en sidegade. Fortællingen om at der har været yderst velstående storkøbmænd i Aarhus bliver tydelig, når man ser Paustian på Lille Torv, Pakhuset i Badstuegade og de øvrige bygninger imellem i sammenhæng.

Graven 18-20 – mennesker og virksomheder bor dør om dør

Graven har været beboet længe før gaden blev anlagt, og udgravninger omkring nummer 18-20 har afsløret aktivitet helt tilbage til 1200-1300-tallet. Graven blev anlagt før år 1500, hvor der var beboelse og tilbygninger.

Graven 18-20 har rummet et mylder af småerhverv og mennesker. Fra omkring 1900 er kodeordet trange boligforhold, lave indkomster og måske endda fattigdom. Der lå desuden flere baggårde i forlængelse af hinanden bag bygningen, hvor der opstod industrier i løbet af 18- og 1900-tallet – hvor de sidste lukkede omkring 1990.

I 1761 lå der en bindingsværksgård, hvor 18-20 ligger i dag. Det var urmager Søren Zønnichsen Buxlund, der ejede ejendommen, og han boede der også. I 1801 står ejendommen anført som "bemeldte Skipper Buchtrups Gaard". Buchtrup var Buxlunds svigersøn, så det blev i familien. Buxlund døde i 1805, men inden da havde han oprettet en stiftelse i Graven 21, der gav fribolig til 30 enker. Der var indtil flere såkaldte legatboliger gennem tiden i Graven.

I 1827-47 var matrikelnummeret delt, så Graven 20 var "Vertshuusmand Michel Poulsen Blegind-Sted" og 18 stod opført som "Bødkermester Rasmus Fuldues Sted". Værtshuset fortsatte gennem årtier med forskellige ejere, men en skomager overtog snart bødkerens ejendom.

I 1860 var de to adresser igen lagt sammen. Ud over værtshuset var der nu kommet lejere til. I 1880 boede der for eksempel 26

personer på adressen, hvor husfædrene havde erhverv som skipper, værtshusholdere, spisevært, ufaglært håndværkere og arbejdsmænd, brændehandler og kusk. Derudover boede der husmødre og børn.

Omkring 1904 ønskede ejeren at opføre en ny forhusbygning og bygge i højden, så gavlen nåede samme højde som nr. 16, der er 4 etager høj. Det blev dog ikke til noget, i stedet valgte man at restaurere bygningen ud til Graven. Af tegninger kan man se, at der er tale om den bygning man ser i dag, bortset fra, at der kun var en dør ud til gaden. Den ekstra dør blev sat i 1915.

Der blev oprettet pensionat første sal i baggården og frem til 1920'erne voksede antallet af logerende. Samtidig begyndte folk at blive arbejdsløse. Det blev værre i løbet af 1930'erne, hvor flere og flere af de logerende var arbejdsløse mænd. I 1940 var pensionatet forsvundet, og der boede kun en enkelt familie.

Til gengæld var det kommet flere erhverv til. Transformationen havde været

Thumands fabrik, Graven 18-20. Fotograf: Ukendt. Aarhusbilleder.dk

undervejs gennem et par årtier, hvor virksomheder var startet i det små, og hvor nogen udviklede sig til store industrier. Et eksempel er en maskinforretning, der begyndte i 1918. I 1925 var den omdannet til "Elektromekanisk Fabrik", og ti år senere havde Elektroingeniør Carl E. Thumand overtaget fabrikken, der solgte: "Elektriske Maskiner af enhver Art – Dynamoer – Transformatorer – Motortaljer m.m."

I 1941 fremstillede virksomheden en elektrisk bil – den første af sin slags i Aarhus. Motoren blev taget ud af en DKW bil og erstattet en elektromotor på 2,5 hestekraft. Den kunne køre 35 km/t. I 1943 var der omkring 40 ansatte på virksomheden, men året efter i december 1944 blev fabrikken ramt af sabotage, uden at der var nogen, der kom til skade. Men virksomheden blev genrejst og fortsatte. I 1969 opkøbte Thumand Graven

nr. 18-20, og få år efter fik sønnen, Hans J. Thumand, ansvaret for fabrikken. Aktieselskabet ASEA Industri overtog i 1987 virksomheden, der få år efter flyttede ud af bygningerne på Graven. Omkring 1990 lukkede den sidste virksomhed i Latinerkvarteret, og i Graven var der nu primært bolig og butikker.

I 1992, 1999 og 2000 var der byggeplaner for Graven 18-20, men de blev ikke realiseret. I 2007 blev der ansøgt om nedrivning af bygninger ud til gaden. Samtidig var der rejst en fredningssag, der ikke blev imødekommet. I 2008 lå der et projekt med en fireetagers ejendom med helt moderne facade, der skilte sig markant ud fra resten af gaden.

Graven nr. 18-20 der i dag rummer kafferisteri og café og beboelse i baggården, gemmer på fortællingen om, at i Graven boede de jævne folk, der blev ramt af fattigdom og arbejdsløshed, som resten af samfundet har været i krise. Tilligemed har de boet side om side med erhvervsvirksomheder, som for eksempel maskinfabriker. Noget der efter vores tids standarder virker uhensigtsmæssigt.

Rosensgade 14 – Trikotagefabrik, en af byens store industrier

Gaden har været kendt fra før 1300-tallet, mens navnet stammer fra før 1500-tallet. Rosensgade blev dog op til 1800-tallet stadig kaldt 'Bag Bisgaard', fordi der før reformationen havde ligget en katolsk bispegård mellem Domkirken og gaden.

Den nuværende bygning Rosensgade 14 er fra 1865, og er i dag erhverv i stueetagen og beboelse på 1. sal. Den er bygget som boligejendom, men blev opkøbt i 1911 for at blive en del af K. Christiansens Trikotagefabrik, der senere blev til 'De forenede jyske Farverier og Trikotagefabrikker', som var en af byens største industrivirksomheder. Trikotagefabrikken er et eksempel på at selv store industrier var placeret i det helt centrale Aarhus, side om side med lejligheder for borgerskab og menigmand.

Industrien startede tidligt i Aarhus, hvor man i slutningen af 1820'erne så de første fabrikker i det område, som vi i dag kender

som Latinerkvarteret.

K. Christensen havde åbnet et uldspinderi og trikotagefabrik i 1853 på Tangen i Aarhus. Ti år senere flyttede den til Rosensgade 18.

Efter nogle år blev ejendommene Rosensgade 14, 16 og 20 opkøbt og fabrikken udvidede. Der blev først produceret strømper, trøjer og benklæder, men senere blev det hovedsageligt herre- og dameundertøj.

Dampmaskiner drev de 50 rundvæve, 45 symaskiner og 8 automatiske strikkemaskiner. Fabrikken fortsatte helt frem til 1930, hvor produktionen var steget til det tredobbelte. I 1872 havde fabrikken 20 faste og 30 midlertidigt ansatte, mens den omkring 1903 havde 120 ansatte.

Syerskerne havde i 1912 lange arbejdsdage, hvor de mødte ind fra klokken 7 om morgenen og arbejdede til klokken 6 om aftenen. Om lørdagen var arbejdsdagen 7 til 15.

K. Christiansens Uldspinderi og trikotagefabrik i Rosensgade fra omkring 1904. Det Kgl. Bibliotek.

Syersker på Trikotagefabrikken i Rosensgade 14-20, januar 1930. Aarhusbilleder.dk

I 1914 fusionerede fabrikken med en række tekstilfabrikker i Jylland og de blev til 'De forenede jyske Farverier og Trikotagefabrikker'. I 1931 flyttede fabrikken fra Rosensgade til en ny og moderne fabrik på hjørnet af Dollerupvej og Silkeborgvej. Pladsen var blevet for trang og den nye fabrik beskæftigede 200-250 arbejdere.

Politiets 2., 3. og 4. afdeling overtog Rosensgade 14 i en periode. I 1950'erne og 1960'erne var der både møbelpolstrer og sæbefabrik. Omkring 1978 blev Rosensgade 14 renoveret og blev atter beboelse, som den ikke havde været siden 1911.

Rosensgade 14 gemmer på fortællingen om, at boliger blev omdannet til erhverv, i takt med at industrien udviklede sig. Virksomheder blev tidligt i 1800-tallet placeret centralt i Aarhus, og når de ekspanderede så blev naboejendomme opkøbt, og skiftede funktion. Først langt senere skete der en udflytning. Trikotagefabrikken har præget Rosensgade og baggårdsområderne, både med en sammenbygget bygningsmasse, røg og støj.

Volden 16 – mennesker og funktioner forandrer ejendomme

Gaden Volden har sandsynligvis eksisteret allerede i den middelalderlige befæstede by. Den blev formentlig anlagt i senmiddelalderen. På Volden 16 har der været forskellige butikker og erhverv, og ejendommen et eksempel på det handelsliv, der både fandtes i Volden og generelt i Latinerkvarteret.

Volden 16 var i 1700-tallet to forskellige matrikler med to forskellige huse. Det ændrede parykmager Christen Schieffer, da han i 1781 sammenlagde matriklerne. Han rev eksisterende bygninger ned og byggede nyt hus i en etage med en stor kvist og med sidehus.

Schieffers hus havde mange beboere. I en folketælling fra 1787 oplyses det, at Schieffer boede der sammen med hustru, fem børn, sin mor og svigermor, to parykmagersvende, to lærlinge, en loggerende kvinde og hendes niece, en tjenestepige, en loggerende skolediscipel og to soldater.

I 1833 var husets ejer kaptajn og stadsmusikant Peter Albrecht. Hans husholdning var noget mindre end parykmagerens, for nu boede der kun Peter Albrecht selv, hans kone, datter og en tjenestepige.

Peter Albrecht var stadsmusikant i Aarhus fra 1804 til sin død i 1851.

Det betød, at han var ansat af bystyret med eneret til at levere musik ved festlige lejligheder. I sine yngre dage havde han været en dygtig musiker, der kunne spille på flere instrumenter. På hans ældre dage voksede utilfredsheden med "Per Spillemand", som man drillende kaldte ham. Han blev den sidste stadsmusikant, da hvervet blev givet fri med næringsfrihedsloven i 1857.

I 1845 blev huset omdannet til et 2 etagers hus, som vi ser i dag. Facaden var helt anderledes, da der er siden er sket mange forandringer. Det var skræddermester Grouleff, der stod for ombygningen. Grouleff startede skole i 1853, hvor piger og drenge kunne lære at regne, skrive og læse, så de kunne blive klar til borgerskolerne. I 1859 åbnede en beværtning og en høkerhandel på adressen.

I 1870 åbnede en marskandiserhandel, der solgte "brugte Herre- og Damebenklæder samt Fodtøi". Der reklameres senere med salg af vinterfrakker, veste og hatte. Ejeren af forretningen var J. C. Hingelberg. Der boede 19 personer i ejendommen, da Hingelberg havde sin marskandiserhandel. Senere flyttede J. C. Hingelberg til Volden 25, hvor hustruen Frantzine Hingelberg havde systue i tilknytning til forretningen. Deres søn Frants Hingelberg åbnede guldsmedeforretning på Storetorv, hvor den lå i 117 år. Guldsmeden lukkede i 2014.

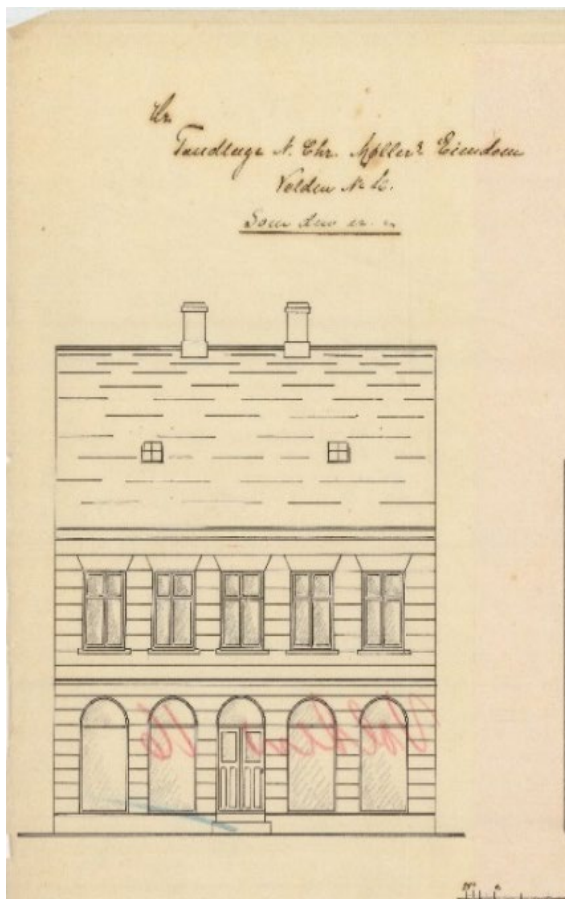
Volden var et af byens mest befærdede strøg. Det blev fremhævet i en annonce fra 1877 for Volden 16, der annoncerede for butik med beboelse:

I 1878 åbnede Thora Houmann et "Conditori og Café". I 1883 havde Carl Frederiksen et "Straahatte- og Modemagasin" og han boede der også med sin familie. I 1892 var der skotøjsforretning og nogle år senere købte skomager Peter Schou Clausen ejendommen for 18.543 kr.

I 1909 ejede tandlæge Niels Christian Møller ejendommen. Han boede der sammen med sin datter, der også var tandlæge. I stueetagen var der skiftende butikker med alt fra skrædderforretning til cigarforretning.

I 1912 ændrede ejendommen udseende. Stueetagens buede vinduer på hver side

"dr. Tandlæge N. Chr. Møllers Ejendom, Volden No 16., Som den er" 1909. Facade-tegning, minejendom.dk

af indgangsdøren blev udskiftet til store vinduer på hver side af indgangsdøren. De buede vinduer svarede til dem, som man stadig kan se på Volden 27 og 28.

I 1938 var der møbelforretning. Og i 1946 døde tandlæge Møller, 89 år gammel, han havde tilsyneladende været aktiv tandlæge nærmest frem til sin død. Han var nemlig kendt som Danmarks ældste praktiserende tandlæge.

I marts 1954 købte Aarhus Kommune Volden 16, som en del af projektet om at etablere Ny Hovedgade tværs gennem Latinerkvarteret. Projektet ville betyde nedrivning af ejendomme i Latinerkvarteret. Projektet blev aldrig realiseret, men kommunen ejede i mange år ejendommen.

I 1970 blev der nedlagt forbud mod beboelse og ophold for mennesker i Volden 16. Det skyldtes både utilstrækkelig isolering, elendige wc-forhold, spildevands afløb på ydersiden af huset med mere. Volden 16 var i det hele taget en udslidt ejendom.

I 1987 kom ejendommen igen i privat eje, men der var i mellemtiden sket ændringer. Blandt andet en sammenlægning af butikkerne, så der nu kun var en butik i hele stueetagen, sådan som det er i dag.

Volden 16 har gennem tiden undergået en lang række forandringer, der betyder at bygningen er helt transformeret. Årsagen har både være skiftende ejeres behov og ændrede tendenser i butiksindretning. Den enkelte ændring har måske ikke synet af noget særligt, da den blev foretaget. Men tilsammen har summen af forandringer betydet, at bygningen har ændret karakter, uden at man bemærker det.

Latinerkvarteret rummer det hele

De seks eksempler fra Latinerkvarteret viser de enkelte adressers meget forskellige "livshistorier". Samtidig er de konkrete eksempler på, at det vi i dag kalder Latinerkvarteret har været mangfoldigt, og området har rummet alle funktioner, der normalt hører en by til. Dette giver god mening, for området udgjorde engang stort set Aarhus. Et Aarhus, der havde sit centrum nord for åen, og med Mejlgade og Studsgade som vejene ud af byen. Først med udbygning af havnen fra 1800 og etableringen af jernbanen i 1862 forskubber centrum sig, og Latinerkvarteret taber noget af pusten. Men selv da var der mange boliger, alle typer erhverv og i særdeleshed industri i baggårdene. Den sidste industri forsvandt i løbet af 1980'erne.

I denne smeltedigel, som Latinerkvarteret i sin oprindelse er, findes fredede bygninger og erhverv, der har ligget på samme adresse i mere end 100 år. Andre steder har butikker og erhverv skiftet i hurtigt tempo. Der har ligget beværtninger og spisesteder, hvor nogen har fået næsten mytisk status. Men for eksempel Øltøndens tid i Studsgade var ganske kort, i forhold til det den fylder i erindringen.

Graven, der i dag er den hippe gade, var engang mellemgaden mellem de Studsgade og Mejlgade, der var vejene ud af byen og et godt sted at ligge for købmandsgårdene. Det afspejles i, at der i Graven boede mindre velhavende og decideret fattige.

Voldsomme industrier startede i baggårdene og inddrog forhuse, som i Rosensgade og Mejlgade. Røg og møg har været en del af beboernes virkelighed. Alligevel finder man velhavere, der bor i Rosensgade.

Et fredet pakhus i Badstuegade var oprindeligt et købmands lagerbygning, der kom i stedet for hattemageres boliger og værksteder. Pakhuset opfattes i dag som ikonisk, en del af Latinerkvarterets dna.

Gennem tiden har der også ligget handskefabrikker, tobaksfabrikker, strømpefabrikker, papirposefabrikant, karetmager, skomagere, skræddere, snedkere, billedskærere, byens første offentlige sygehus og rutebilstation. Man har kunnet købe kolonial og delikatesser, galanteri og trikotage, sæbe, film og kemikalier. Der har ligget trykkerier, Jyllands-Postens og Dagbladet Aarhus kontorer.

Latinerkvarteret har rummet det hele.

Latinerkvarteret ind i fremtiden...

Latinerkvarteret rummer Aarhus oprindelige historie, helt frem til i dag og ind i fremtiden. Skal Latinerkvarterets vilde sjæl og mangeartede identitet være en tydelig del af fremtiden, så må afsættet nødvendigvis være Latinerkvarterets historie, både den synlige og den usynlige. Historien der både er bygninger, mennesker fra middelalderen og frem til i dag. De historiske spor findes i helheden og detaljen, i de historiske kilder og erindringen. Det ydmyge og grimme er lige så værdifuldt som det velproportionerede og mondæne. Latinerkvarterets historie er lag på lag på lag, der fortjener at blive bragt med ind i fremtiden.

Vi håber derfor at have bidraget konstruktivt til udviklingsarbejdet. Den Gamle By står til rådighed til at svare på spørgsmål og tager gerne en dialog om det mangfoldige Latinerkvarteret. Kontakt: Den Gamle By, museumsinspektør Anneken Appel Laursen, aal@dengamleby.dk

Se mere her

Mere viden om Latinerkvarteret kan også findes på Aarhus Stadsarkiv:

www.aarhusarkivet.dk

Billeder fra Latinerkvarteret kan søges her, søg på de enkelte gader:

www.aarhusbilleder.dk

Den Gamle By

